

דלתות מסתובבות: שאלות של מוסר וצדק חלוקתי

Revolving Doors: Questions of Morality and Distributive Justice

מספר קורס: 1883

מסטר ב', יום ד', שעות 16:00-18:00 (2 ש"ס)

מרצה: ד"ר קותי שוהם

תיאוריה

אנו שופטים את המצב הכלכלי חברתי בישראל ובעולם באמצעות מושג שהתפתח בתודעתנו. התפתחות שנתונה לשרירותיות של התקופה בה אנו חיים, התרבות שלתוכה גדלנו, מצבה הסוציאקונומי של משפחתנו בילדות ומאפיינים אחרים של חיינו. לעיתים רבות אנו לא מודעים לתוכנו של המושג והוא נשאר מוטמע בתודעה באופן מעורפל, ובכל זאת שיפוטי הצדק גורמים לנו להגיע למסקנות בדבר אירועים בעולם, ולעיתים רבות גורמים לנו רגשות מורכבים ותחושה של אי נחת ויתרה מכך אף מניעים אותנו לפעולה.

במאה ה-20 חילוקי דעות באשר למושג הצדק, ומושגים נגזרים ממנו, כמעט והביאו להרס של העולם במהלך המאבק בין ארה"ב לברה"מ. בישראל, בשנים שקודם להקמת המדינה התרחש מאבק אלים בין אנשי תנועת העבודה ובין הרוויזיוניסטים על דמותו הכלכלית חברתית של היישוב היהודי. שיא המאבק סומן ברצח ארלזורוב ובחתימה על "הסכמי שלום" שהושגו בשיחות ישירות בן גוריון וז'בוטינסקי בלונדון. עם הקמת המדינה מוסדותיה של הסתדרות העובדים בארץ ישראל הפכו למוסדות הראשונים של המדינה, ואנשי תנועת העבודה התברגו בצמרת השלטונית ויישמו מדיניות סוציאליסטית. רק כארבעים שנים לאחר מכן הצליח מנחם בגין לבצע מהלך פוליטי שהביא לשינוי במדיניות המדינה כנגזרת של תפיסת צדק ליברלית, ושאת שיאו ניתן לסמן בהפרדת החברות הממשלתיות בשנות ה-90. בקיץ 2011, התפתחה מחאה עממית רחבת היקף שסיימה הייתה "העם דורש צדק חברתי", אך נראה שתפיסת הצדק הליברלית של הימין הכלכלי כבר שקעה היטב בתודעת המוחים. דרישותיהם נוסחו ע"י יועצים כלכליים האמונים על כלכלה קלאסית של השוק החופשי.

הקורס "דלתות מסתובבות: שאלות של מוסר וצדק חלוקתי" יבקש להראות שמושג הצדק שאנו רגילים בו בישראל בעשור השלישי של המאה ה-21 אינו הפרשנות היחידה המתקבלת על הדעת. על כן אנו נציג גישות פרשניות שונות שהתפתחות לאורך 2500 שנותיה של תרבות המערב, מיוון הקלאסית, דרך ימי הביניים, העת החדשה והתקופה הפוסט מודרנית. באמצעות דיון בגישות השונות לצדק כלכלי וחברתי יוכל כל אחד מהסטודנטים לברר לעצמו מהי ההשקפה שנראית לו נכונה. ראשית נהפוך המושג המעורפל והמקובל לברור וממוקד ולאחר מכן נציג אלטרנטיבות אפשריות והסטודנט יוכל בפעם הראשונה בחייו לבחור באופן מודע מהי תפיסת הצדק המקובלת עליו. אחרי שנניח את התשתית התיאורטית למושג הצדק נקיים שש הרצאות אורח שתחשופנה בפנינו תחומים מרכזיים בהווה הישראלית המתמודדים עם אתגרים של צדק חלוקתי, בהם, בין היתר, חינוך, רווחה, בריאות, צבא וסביבה.

מטרות הקורס:

- ☐ להעניק לסטודנטים מדיספלינות שונות יכולת לזהות תפיסות צדק שונות, ובאמצעותן לערוך דיון ביקורתי בסוגיות כלכליות עכשוויות.
- לתת בידי הסטודנטים כלים להיות אזרחים מודעים ופעילים באופן שמשבר את יכולתם לגבש ניירות עמדה ולנמקם.
- לחשוף את הסטודנטים לתקציב המדינה ולאופן שבו הוא מעצב את המערכות השונות כמו בריאות, חינוך, רווחה, צבא ועוד.
- לפתח אצל הסטודנטים יזמות ויצירתיות לקידום שינוי חברתי במקומות שבהם הוא נדרש לדעתם.
- ☐ לאפשר התנסות בפועל של הסטודנטיות בפתרון אתגר חברתי.

תפוקות למידה:

- הסטודנט יכיר את משרדי הממשלה השונים, המערכת העסקית והמגזר השלישי.
- הסטודנט ידע לזהות כוחות ומניעים המשפיעים על המצב הכלכלי חברתי.
- הסטודנט ידע לגבש נייר עמדה מנומק הקורא לשינוי כלכלי חברתי.
- הסטודנט ינסח נייר עמדה בסוגיה כלכלית חברתית העומדת על הפרק.

דרישות הקורס והמטלות: נוכחות והשתתפות פעילה בשיעורים, בפגישות האישיות ובפעילות המעשית וכן הגשת תרגילים ועבודה סופית.

מרכיבי הציון:

- 10% השתתפות פעילה, יוזמה ומחויבות לעבודה הקבוצתית
- 10% תכנית עבודה בתחילת הפרויקט (קבוצתי)
- 10% **הצגת** התוצר הסופי (פרויקט) לנציגי הארגונים בסיום הקורס (קבוצתי)
- 30% תוצר סופי – הפרויקט (קבוצתי)
- 40% עבודה שתוגש כחודש לאחר תום הקורס המתבססת על תהליך הלמידה במהלך הסמסטר, "עבודת השטח" והתוצר הסופי וכוללת אינטגרציה בין החלקים השונים (סקירת ספרות, ראיונות, פגישות וכו') ותרגומן לכדי מסקנות והמלצות (קבוצתי ואישי)

תוכנית שיעורים כללית:

- שיעור 1** – כל אחד והצדק שלו? תפיסות של צדק ביוון הקלאסית.
- שיעור 2** – הטוב והרע בעיני אלוהים: תפיסות של צדק בימי הביניים.
- שיעור 3** – החוק קובע מה צודק: תפיסות של צדק בעת החדשה.
- שיעור 4** – השוק והצדק: הולדת הכלכלה הקלאסית ויסודות הקפיטליזם.
- שיעור 5** – החברה והצדק: הגותו של קארל מארקס ויסודות הקומוניזם.
- שיעור 6** – מדינת הרווחה: הצדק כהוגנות לפי רולס.
- שיעור 7** – תיאוריות עכשוויות של צדק כלכלי וחברתי.
- שיעור 8** – צדק חלוקתי וצדק סביבתי – הרצאת אורח.
- שיעור 9** – צדק חלוקתי ורווחה - הרצאת אורח.
- שיעור 10** – צדק חלוקתי ובריאות - הרצאת אורח.
- שיעור 11** – צדק חלוקתי וחוק - הרצאת אורח.
- שיעור 12** – צדק חלוקתי וחינוך - הרצאת אורח.
- שיעור 13** – צדק חלוקתי וצבא - הרצאת אורח.

רשימת קריאה (ראשונית):

- דגן, חנוך, מבקשי צדק: בין חברה לכלכלה במקורות היהודיים, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2016.

- דהאן, יוסי, תיאוריות של צדק חברתי, תל-אביב: משרד הבטחון - ההוצאה לאור, 2007.
- יסעור, אברהם, צדק חברתי ושוויון בעולם משתנה תל-אביב: הקיבוץ המאוחד, 2003.
- עזרא, עובדיה, צדק ושוויון : צריך העדפה מתקנת, תל-אביב: הקיבוץ המאוחד, 2006.
- שטרן, ידידיה, צדק שלי, צדק שלך : צדק בין תרבויות, מרכז זלמן שזר והמכון הישראלי לדמוקרטיה, ירושלים, 2010.